

Володимир Бабка

ПОЛІТИКА ПАМ'ЯТІ:
СПРОБА ТЕОРЕТИЧНОГО СИНТЕЗУ,
МОДЕЛІ ВПРОВАДЖЕННЯ
ТА РОЛЬ У ПЕРЕХІДНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Здійснено спробу комплексної системної характеристики сфери політики пам'яті. Розкриті складові елементи, процедури реалізації та принципи впровадження цієї політики. Проведено порівняльний аналіз європейської та російської моделей меморіальної політики.

Ключові слова: політика пам'яті, системний підхід, суб'єкти політики пам'яті, функції меморіальної політики, моделі політики пам'яті.

Volodymyr Babka. The politics of memory: the attempt of theoretical synthesis, models and the role in transitional society. *The politic of memory was systematically described. The elements, the procedures of realization and the principles of implementing this policy were considered. The comparative analyze of European's and Russian's politics of memory models was made.*

Key words: politics of memory, system approach, subjects of politics of memory, functions of memorial politics, politics of memory models.

*В умовах розпаду великих наративів
та класичних політичних ідеологій
як проектів конструювання майбутнього
минуле стає головною ареною політики*

Н.Копосов

Політика пам'яті є важливою складовою державної гуманітарної стратегії. Особливого значення вона набуває в умовах постмодерних перетворень, перехідного суспільства, що безпосередньо торкаються і функціонування політичної системи. Процес демократичного транзиту стає незаперечною й безапеляційною реальністю. Ліберальні перетворення також не викликають суттєвих дискусій.

За такого стану речей ідеологічне політичне протистояння стає ретроспективним, тобто таким, що спрямовується на формування проєктів минулого.

Вивченню колективної пам'яті та меморіальної політики присвятили свої праці В.Артюх, О.Бойко, Д.Веденєєв, О.Волянюк, В.В'ятрович, І.Гирич, Я.Грицак, Ю.Зерній, А.Киридон, В.Кривошея, І.Мусієнко, Л.Нагорна, В.Огієнко, Ю.Опалько, В.Солдатенко, С.Троян, Ю.Шайгородський, Ю.Шаповал та інші дослідники.

На основі теоретичних розробок цих учених та загальних підходів політології слід розкрити деякі концептуальні зауваги, що стосуються історичної політики. Крім цього, завданням статті є охарактеризувати моделі цієї політики на прикладі Європейського Союзу та Росії, відобразити тенденції перехідного характеру вітчизняних меморіальних практик.

У підготовленому співробітниками Українського інституту національної пам'яті термінологічному словнику-довіднику подано такі визначення. Меморіальна політика – складова системної і послідовної державної політики в ділянці формування історичної та національної пам'яті [1]. Політика пам'яті – дійсний простір творення нових політичних відносин на основі трактування та репрезентації суспільного минулого; складна взаємодія ряду суб'єктів, націлена на підтримку або перегляд окремих елементів суспільної пам'яті; сукупність дій, покликаних до погодження та взаємного прийняття різних інтересів у сфері інтерпретації минулого [2]. Державна політика пам'яті – важлива складова політичної діяльності (гуманітарної політики) держави; сукупність унормованих у концептуальному й правовому відношеннях принципів, методів та конкретних державних і суспільно-політичних заходів з використання (урахування) інформації про історичне минуле в процесах державного (національно-державного) будівництва й соціокультурного відтворення політичної нації [3].

Беручи до уваги наведені дефініції, вважаємо за необхідне сутність цього явища розкрити таким чином. **Політика пам'яті** – сукупність механізмів, процедур та форм взаємодії суб'єктів політичного процесу, спрямованих на управління колективною пам'яттю; цілеспрямована діяльність органів державної влади, партій,

громадських організацій, окремих осіб з управління суспільною пам'яттю через конструювання/закріплення, деконструкцію/ усунення або актуалізацію/ повернення цілісної моделі пам'яті чи її окремих складових задля формування/корегування станів суспільної свідомості. В науковому дискурсі також використовуються інші терміни: меморіальна політика, історична політика. Можна увиразнювати особливості та відмінності між ними, але в нашій праці ці терміни використовуються як синоніми. Адже справа полягає не в терміні, а змісті, який у нього вкладається. За масштабами реалізації політика пам'яті, як і будь-яка інша, може мати всесвітній, континентальний, державний, регіональний, місцевий, корпоративний рівні. У статті йдеться саме про державну політику, якщо не вказано іншого.

Методологічною основою цього дослідження є системний підхід, що передбачає розкриття структурних, функціональних та нормативних аспектів предмета вивчення. Структурна складова дає можливість охарактеризувати ключові риси й складові елементи політики пам'яті. До структурних елементів можна віднести: характер, специфіку, функції, суб'єкти здійснення та об'єкти спрямування, мету, завдання, форми реалізації цієї політики.

Специфіку цього напрямку політики визначають її характерні риси та особливості. Характерними рисами є її іманентність політичній системі, включення в гуманітарну стратегію держави та орієнтованість на актуальні потреби й цінності суспільства. Особливістю цієї політики є інструментальність, що характеризує її не як самостійну сферу, а як таку, що доповнює та взаємодіє з іншими галузями державного управління. Наприклад, актуалізація героїчних і трагічних образів минулого, формування цілісних стійких картин історії свого народу, формування почуття патріотизму та національної самосвідомості/ідентичності є одними з ключових завдань соціального, освітнього, культурного секторів державного управління. Вона також може бути як елементом політичного менеджменту (системне управління суспільно-політичними процесами), так і складовою політичного маркетингу (впровадження в практику певних настанов колективної свідомості задля завоювання та утримання контролю за ринком влади).

Залежно від поставлених завдань, меморіальна політика є вибірковою щодо спогадів, які актуалізуються, а також може справляти творчий чи руйнівний вплив.

Загалом характер меморіальних практик є досить багатограним:

- політичне маніпулювання минулим – за механізмами реалізації (Н.Луман);
- лінгвістичне обґрунтування «ефекту реальності минулого» – за способом вираження та міфологічністю (Р.Барт);
- виправдання феномену «дрейф пам'яті» (Ж.Дерріда);
- лицедійна топологія і топологія злопам'ятства – за перформативністю (Ж.Дельоз);
- оправдане забуття – за етичним ставленням до минулого (М.Бланшо);
- соціальна драматургія – за виявом (І.Гофман);
- символічні репресії – за сутністю, як форма примусу [4];
- форматування масової свідомості – як спосіб конструювання змісту колективних спогадів, тобто їх структуризація відповідно до значимості;
- ірраціональне стимулювання, що базується на ретроспективній практиці, а не на перспективній доцільності – як спосіб мотивації;
- масова комунікація – за формою передачі інформації;
- суспільно-політичне регулювання, спрямоване на управління поведінкою особи та групи – за політичною метою.

Багатограний характер меморіальної політики визначає різноманітність функцій, покладених на неї. Можна визначити такі функції: актуалізаційна, дидактична, інтеграційна, компрометуюча, консонансна, легітимаційна, мобілізуюча, ідентифікаційна, мотиваційна, орієнтуюча, регуляції, стабілізації, уніфікації. Ці завдання реалізують суб'єкти політики, серед яких можна виділити інституціоналізовані та неінституціоналізовані. До останніх належать суспільні рухи та окремі громадські діячі. Детальний перелік інституціоналізованих суб'єктів політики пам'яті за специфікою діяльності та підпорядкуванням наводить політолог О.Волянук, яка поділяє їх на урядові та недержавні. До урядових інституцій, що є суб'єктами формування суспільної пам'яті, належать:

Міністерство освіти і науки; Міністерство культури і туризму; офіційна (урядова) преса; Український інститут національної пам'яті. Серед недержавних (неурядових) інститутів та громадських організацій дослідниця виділяє кілька груп:

○ Організації, створені безпосередніми учасниками подій, очевидцями, постраждалими. Вони є носіями *трагічної пам'яті*, тому, відповідно, їх мета – збереження та вшанування пам'яті про «травму». До таких організацій належать:

- спілки колишніх в'язнів концтаборів та репресованих;
- організації постраждалих та учасників воєнних дій;
- громадські формування етнічних меншин, що свого часу зазнали примусової депортації та вигнання з рідних земель;
- організації небайдужих до наслідків екологічних катастроф минулого.

○ Громадські об'єднання, що виступають за збереження та відновлення традицій, яких можна класифікувати як носіїв *героїчної пам'яті*. Їх ціль – збереження, повернення, відновлення минулих звичаїв, норм та моделей поведінки, устрою тощо. До них належать:

- організації військового характеру (козацькі формування, рицарські ордени тощо);
- організації суспільно-політичного характеру (комуністичні, монархічні, анархістські тощо);
- організації елітарного характеру (дворянські об'єднання);
- організації релігійно-етичного характеру.

○ Наукові та культурно-просвітні організації, мета яких – вивчення й популяризація знань про минуле:

- науково-дослідні організації;
- культурно-просвітницькі об'єднання;
- товариства, діяльність яких спрямована на збереження та відновлення історико-культурних пам'яток [5].

Також можна класифікувати громадські організації за ступенем пріоритетності політики пам'яті поряд з іншою діяльністю на ті, що:

- спеціалізуються на даній роботі (або ж вона є основною для них);
- займаються зазначеним видом діяльності поряд з іншими проектами;
- час від часу беруть участь у реалізації завдань політики пам'яті [6].

Об'єктом є суспільство вцілому чи його окремі групи (соціальні, етнічні, територіальні, мовні тощо). Разом з тим, слід виокремити мішені, на трансформацію яких спрямована меморіальна політика: суспільна думка, патріотичні почуття, громадська воля, історична пам'ять, національна свідомість та ідентичність.

Метою цих практик є формування й закріплення в суспільстві моделі історичної пам'яті та управління колективною історичною свідомістю задля реалізації завдань політичної системи. За допомогою історичної політики можуть реалізовуватися різноманітні інтереси: гармонійні та антагоністичні, прогресивні, консервативні та реакційні, постійні та тимчасові, стійкі та нестійкі, загальні та приватні [7, с. 101].

Похідними від мети та інтересів є завдання зазначених практик, що можуть реалізовуватися як складова політичного менеджменту, спрямованого на соціальні (загальні) пріоритети, чи політичного маркетингу, мета якого – завоювання влади (приватні інтереси). До першої групи належать такі завдання: формування національної ідентичності; уніфікація різних моделей пам'яті, зведення до несуперечності офіційного та неофіційного її рівнів; подолання конфліктних інтерпретацій у трактуванні минулого; згуртування зусиль членів тієї чи іншої спільноти, відстоювання і зміцнення їх громадських позицій; консолідація суспільства/нації, створення об'єднуючих символів; актуалізація суспільно-значущого досвіду минулого; демонстрація позитивних прикладів для наслідування; мобілізація населення до здійснення суспільних перетворень; підтримка внутрішньої політичної стабільності; залучення індивіда до історичного досвіду спільноти. До другої групи можна віднести завдання, що прямо чи опосередковано стосуються політики пам'яті: здобуття, утримання або перерозподіл влади; дезінтеграція суспільства; легалізація політичних дій; компрометація ідеологічного суперника; демонстрація спадкоємності/послідовності суспільно-політичного розвитку (під час проведення агітації); формування ціннісних орієнтацій та установок у межах політичної сфери.

Поряд з внутрішніми політичними процесами у сучасному глобалізованому світі питання оцінок минулого дедалі частіше стають предметом міжнародного обговорення. Так, історик І.Му-

сієнко слушно зауважує, що *«завданням політики пам'яті є інтеграція української історії в світову та європейську, відновлення історичної справедливості щодо українського народу, внесок якого в світову історію є непересічним, якнайширше залучення до українознавчих студій закордонних учених та дослідницьких центрів, сприяння утвердженню позитивного іміджу України як європейської держави, що має давню історію та культуру»* [8].

Форми реалізації історичної політики на прикладі діяльності громадських організацій окреслює дослідник Ю.Опалько:

- пошук, збір, фіксація, систематизація, зберігання та публікація документів, листів, спогадів, біографічних, історичних та етнографічних матеріалів;

- пошук, зберігання та повернення в науковий та культурний обіг археологічних знахідок, історичних та культурних пам'яток, творів мистецтва, предметів старовини та народного побуту;

- проведення громадсько-політичних акцій (мітингів, демонстрацій, зборів, днів пам'яті тощо), щоб привернути увагу до проблем збереження історико-культурної спадщини, української мови та традицій, присвячених певним історичним датам, видатним митцям, громадським, політичним діячам тощо;

- організація наукових та культурно-мистецьких заходів – конференцій, симпозіумів, форумів, концертів, фестивалів, виставок, конкурсів тощо;

- інформаційно-освітня робота (особливо серед молоді): навчання рідної мови, народним традиціям, популяризація фольклору, поширення історичних знань (у тому числі через залучення ЗМІ);

- краєзнавча робота, розвиток місцевого туризму, створення народних, етнографічних музеїв тощо;

- збереження, розвиток та популяризація культури, мови й традицій національних меншин;

- розвиток міжрегіональних, міжнаціональних та міжнародних культурних зв'язків [6, с.46].

Після розкриття структурних елементів варто перейти до розгляду функціональних компонентів меморіальної політики, що розкривають способи й засоби її реалізації. До них належать: ресурси, що застосовуються в даних практиках, інтенсивність і послідовність розгортання, процедури, механізми та етапи їх здійснення.

Соціолог Е.Тоффлер виділяє три основні ресурси влади: силу, багатство та знання [9]. Відповідно до такого підходу можна розглядати три групи ресурсів політики пам'яті: силові, економічні, інформаційні. До силових (примусових) ресурсів політики пам'яті можна віднести: нормативно-правову базу, люстраційні структури, систему контролю та виконання. Вони застосовуються для унормування, організації та впровадження відповідних практик. Економічні ресурси забезпечують фінансування меморіальних проєктів: створення нових та впорядкування наявних місць пам'яті, проведення церемоній вшанування, видання й поширення матеріалів просвітницького характеру, реалізація історичних медіа-проєктів тощо. Реалізація меморіальних практик неможлива без достатнього інформаційного забезпечення. До інформаційних ресурсів належать: експертне/наукове знання, моніторингові дослідження, система прогнозування, планування й розробки програм впровадження історичної політики.

За «глибиною» й інтенсивністю реалізації політики пам'яті можна розкрити послідовні кроки її впровадження:

1. Актуалізація наявних суспільних образів минулого.
2. Корегування моделей колективної пам'яті без кардинальних змін.
3. Якісне перетворення старих чи впровадження нових моделей пам'яті.
4. Формування нових ідентичностей, оцінок, способів поведінки.
5. Використання закріплених ідентичностей, установок, зразків поведінки для реалізації суспільно-значимих чи приватних завдань політичної діяльності.

Для перших трьох кроків сприйняття минулого є об'єктом управління (формування спогадів та оцінок), а в наступних реалізується ресурсний потенціал пам'яті (використання закріплених образів).

Механізми реалізації державної меморіальної політики такі:

- Прийняття законів та указів, що регулюють характер, особливості церемоній і форми вшанування вагомих історичних подій, діячів, образів (**нормативна база**);

- розробка освітніх програм і підручників з урахуванням особливостей формування національної пам'яті (**освіта**);
- збереження існуючих, створення нових меморіальних об'єктів (місць пам'яті) та їх використання для актуалізації образів минулого (**культурний ландшафт пам'яті**);
- формування пантеону історичних героїв/мучеників (**особи**);
- запровадження календаря історичних свят (**події**);
- впровадження відповідних колективних традицій/ритуалів святкування (**поведінка**);
- наголошення на авторитетності, унікальності, достовірності, необхідності інформації про минуле, що поширюється, її джерел та засобів передачі, а також дій, які нею стимулюються (**значимість**).

Політолог О.Бойко наголошує на наявності двох рівнів колективної пам'яті: офіційного, що цілеспрямовано конструюється владою, та неофіційного, який формується стихійними суспільними процесами [10, с.98–100]. Тому, як було вище зазначено, подолання суперечностей між цими рівнями є одним з ключових завдань державної політики пам'яті. Можна запропонувати такі етапи його виконання:

- артикуляція політичних інтересів;
- формулювання офіційного рівня колективної пам'яті (створення гранднаративу), відповідного інтересам суспільно-політичного розвитку – нормативний аналіз;
- моніторинг початкового стану неофіційного рівня соціальної пам'яті (наявного/існуючого стану масової свідомості) – позитивний аналіз;
- пошук ефективних механізмів управління історичною свідомістю (консолідація/наближення неофіційного та офіційного рівнів пам'яті);
- «пілотування» – апробація пропонуваніх механізмів на прикладі обмеженої цільової аудиторії для отримання практичних висновків щодо можливого поширення на рівні всього суспільства;
- реалізація механізмів пам'яті на масовому рівні;
- моніторинг кінцевого стану суспільної історичної свідомості;
- оцінка досягнених результатів відповідно до первинних інтересів та формування нових цілей.

Як і будь-яка система, політика пам'яті базується на нормативних засадах, що визначають схеми, моделі та принципи відповідно до яких відбувається впровадження цих практик. До нормативних аспектів варто віднести: принципи впровадження, типи, моделі, тактики й стратегії реалізації даної політики.

Політика пам'яті повинна відповідати таким принципам: відповідності завданням суспільного розвитку; узгодженості стратегій реалізації різними суб'єктами політичного процесу; врахування станів колективної свідомості, неофіційного рівня пам'яті; несуперечності реаліям історичного розвитку здобуткам історичної науки; відсутності імперативності та фізичного насилля; використання когнітивних особливостей та процесів пам'яті. Історик В.Кривошея зазначає необхідність формування державної меморіальної політики *«на принципах рівності і протидії всім формам дискримінації моделей пам'яті незалежно від етнічного, політичного, ідеологічного, релігійного джерела їх виникнення в умовах поліетнічності і поліконфесійності»* [11, с.35].

Наявність різноманітних трактувань минулого, суперечливих між собою, призводить до станів, які визначають як «війни пам'яті» чи «конфлікти пам'яті». Історик Я.Грицак, аналізуючи світовий досвід, пропонує кілька варіантів їх розв'язання, які становлять різні механізми реалізації меморіальної політики:

- **Агресивна політика пам'яті.** Силове нав'язування пануючої моделі сприйняття минулого, як у міжвоєнних Польщі та Румунії. Ризикований і сумнівний спосіб, що потребує значної централізації влади та достатніх ресурсів. Небезпека таїться у тому, що цей спосіб може призвести до зворотних наслідків. В Україні подібні ефекти мали місце за президентства В.Ющенка та (ще більшою мірою) В.Януковича.

- **Нігілістичний підхід.** Ігнорування конфліктів пам'яті, зважаючи на природне забуття. Але кожне покоління прагне мати власну історію.

- **Політика висміювання.** Прощання зі сміхом з власним минулим (наводиться приклад Британії). Проте жарти з власною історією можуть сприйматися як образа.

- **Пакт про забуття.** Прикладами є Німеччина Конрада Аденауера та Іспанія після режиму Франко. Однак такий пакт має

обмежений термін дії. З часом суперечки про минуле розпалюються ще з більшою силою.

- **Суспільна байдужість до минулого** внаслідок гордості за теперішнє. Прикладом учений наводить сучасну Іспанію, в якій населення не має помітного інтересу до власної історії, однак воно пишається нинішніми успіхами країни та зацікавлене в майбутніх здобутках [12, с.74–78].

Дещо по-іншому трактує можливі типи політики пам'яті політолог О.Волянюк, які вона розглядає за критерієм рівня культури влади та суспільної толерантності:

- **Індиферентна.** Прийняття таких правил політичного співжиття, за якого державні установи, політичні сили і громадськість здебільшого байдужі до різноманітних поглядів на минуле та комеморативних практик; останні видаються неважливими на тлі базових соціально-економічних проблем суспільства;

- **Конфронтаційна.** Обмеження проявів терпимості; сприйняття іншої версії минулого як чужої, незрозумілої, носіїв якої неможливо долучити до співпраці;

- **Поблажлива.** Домінування одного з можливих наративів минулого, при якому інші оцінюються як слабші, такі, що можна одночасно допускати і зневажати;

- **Критично-полілогічна.** Повага до позиції та комеморацій іншого; можливість змінювати прийняті наративи у процесі конструктивних історичних дискусій, за появи нових свідчень, оновлення дослідницьких можливостей тощо [7, с.120–121].

Конкретна системна реалізація меморіальної політики розкривається через відповідні моделі, тактики і стратегії. Використовуючи системний підхід, **модель політики пам'яті** можна визначити як поєднання трьох складових: функціональної, структурної та нормативної. *Функціональна* визначає характер відповідних меморіальних практик, зокрема: форми та зміст політики, способи збереження, відтворення та вшанування пам'яті засоби «подолання» минулого і закріплення спільної ідентичності. *Структурна* містить перелік ключових подій, символів, нарацій, а *нормативна* включає оціночні характеристики й способи ставлення до контраверсійних проблемних історичних явищ.

Тактика політики пам'яті – послідовність безпосередніх короткострокових завдань, пріоритетів, інтересів, що формуються і втілюються під впливом зовнішніх умов. Тактика є інструментом реалізації стратегії. **Стратегія політики пам'яті** – довгострокова, послідовна, конструктивна, раціональна програма, що спирається на ідеологічні пріоритети та моніторингові показники і визначає спрямованість політики пам'яті на досягнення її загальної мети. Отож, модель визначає, що зберігається в суспільній свідомості, як воно оцінюється та якими способами відбувається актуалізація збереженого. А стратегія і тактика формулюють, відповідно, далеку й близьку перспективу, вектор розгортання меморіальної політики та зв'язок з іншими секторами політичного управління, загальну орієнтацію й окремі кроки, що ведуть до її реалізації.

Криза сучасного українського суспільства має глибокі ментальні корені. Тому для остаточного переходу від радянських/ пострадянських до європейських стандартів й цінностей варто враховувати ключові особливості відповідних моделей політики пам'яті. Для виявлення їх сутєвих відмінностей наведемо порівняльну характеристику цих моделей.

Порівняння європейської та російської моделей пам'яті й меморіальної політики

Критерій	Європейська модель	Російська модель
ХАРАКТЕР ПОЛІТИКИ		
Стратегічна мета	Європейська інтеграція та європейська ідентичність	Геополітичний проект «русского мира» та ідентичність радянського типу
Інструментальність політики	Конструювання спільної ідентичності в кордонах нинішнього ЄС	Реконструкція спільної ідентичності в кордонах колишнього СРСР
Форма вшанування	Покута	Глорифікація
Зміст	Трагічність, домінованість	Героїчність, домінантність
Спосіб виявлення	Покаяння за Голокост	Прославлення героїв та подвигів війни
Тріумфальність	Баланс тріумфів і трагедій	Домінування тріумфів

Продовження Табл.

Інституційність	Створення спеціальних комісій істориків, інститутів пам'яті	Влада як модератор пам'яті
Толерантність	Диалогічна, полілогічна	Конфронтаційна
Подолання минулого	Денацифікація. Люстрація для подолання комуністичного минулого.	Відсутність люстрації. Проголошення спадкоємності режиму.
Мовна політика	Визнання офіційними мов усіх країн ЄС. Сприяння вивченню, поряд з рідною, двох мов інших країн ЄС.	Пропаганда і сприяння поширенню російської як мови міжнародного спілкування на пострадянському просторі.
Спосіб долучення до спільної пам'яті	Взаємне публічне визнання провин, спільне покавання	Підкорення панівній моделі пам'яті
Походження	Християнська традиція	Імперська месіанська традиція
Темпоральний напрям	«Світле майбутнє»	«Світле минуле»
ПОДІЇ ТА СИМВОЛИ		
Ключова подія	II Світова війна та Голокост	Велика Вітчизняна війна
Символ оновлення і єднання	Падіння Берлінського муру	Жовтнева революція
Символ трагічного розлому	I та II Світові війни	Розпад СРСР
Символ війни	Червоний мак – алюзія рани від кулі (цивільний символ)	Георгіївська стрічка – кольори диму і полум'я (військовий символ)
Гасло єдності	«Єдність в різноманітті» (« <i>In varietate concordia</i> »)	«Єдинство русского мира»
ОЦІНКИ		
Оцінки тоталітарних режимів	Ототожнення й осуд гітлерівського та сталінського режимів	Протиставлення гітлерівського та сталінського режимів
Ставлення до різних трактувань національних історій	Досягнення консенсусу чи сприйняття альтернативних трактувань	Нав'язування пануючої позиції, нетерпимість до альтернатив
Ставлення до власного колабораціонізму	Каяття та подолання	Забуття

Підсумуємо вищесказане. Політика пам'яті є невід'ємною складовою державної гуманітарної стратегії держави. В Україні суб'єктами політики пам'яті є як урядові структури, так і численні громадські формування. Типи неурядових об'єднань віддзеркалюють необхідні складові національної пам'яті, які слід враховувати в діяльності урядовим інститутам: трагічні сторінки минулого в балансі з героїчними образами, що підкріплено експертним науковим знанням. При цьому важливим моментом є узгодження завдань та консолідація зусиль офіційних та недержавних інститутів. Загальною метою політики пам'яті має стати формування єдиного меморіального поля та спільної ідентичності для української політичної нації: не конфліктність, а інклюзивність етнічних, регіональних, соціальних, релігійних, мовних, культурних ідентичностей та відповідних спільнот. А також протидія зовнішнім деструктивним інформаційним впливам. Саме прорахунки/недоліки в реалізації цієї мети стали однією з ключових причин системної кризи 2013–2014 р., що проявилась як дисонанс між громадянською ідентичністю європейського зразка західних і центральних областей України та регіональною ідентичністю радянського типу в Криму та на Донбасі.

Важливим є усвідомлення напрямку, шляху й механізмів переходу від пострадянського суспільства до стандартів і цінностей європейської спільноти. Це стосується не лише модернізації законодавства, економіки, освіти, інфраструктури, а й політики пам'яті. Українська політика (зокрема меморіальна) перебуває в перехідному стані. Революція Гідності, президентські та парламентські вибори 2014 р. демонструють чітку тенденцію до демократичного транзиту. Щодо вітчизняної моделі державної меморіальної політики, то не все так однозначно. Пропагована колективна пам'ять відмежовується від «руськості» та «советськості», однак не набуває характеру «європейськості». Глорифікація при вшануванні, героїчність змісту, відсутність практик покаяння, ініціативи, що походять від держави, антагоністичність, недостатній міжетнічний та полікультурний діалог є тими

маркерами, що уподібнюють українську модель пам'яті до радянської/російської, незважаючи на відмінне змістове наповнення. Ці аспекти першочергово слід враховувати, розбудовуючи історичну пам'ять та політичну націю європейського зразка.

1. Бутко С. Меморіальна політика / Сергій Бутко // Національна та історична пам'ять: словник ключових термінів / Кер. авт. кол. А. М. Киридон. – К.: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2013. – С. 220–221.

2. Волянюк О. Політика пам'яті / Ольга Волянюк // Національна та історична пам'ять: словник ключових термінів / Кер. авт. кол. А.М.Киридон. – К.: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2013. – С. 325–329.

3. Веденєєв Д. Політика пам'яті в Україні державна / Дмитро Веденєєв // Національна та історична пам'ять: словник ключових термінів / Кер. авт. кол. А. М. Киридон. – К.: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2013. – С. 329–333.

4. Зиноватный П.С. Теоретический анализ символических репрессий в современной политике: автореф. дисс. на соискание уч. степени к. полит. н.: 23.00.01 «теория политики, история и методология политической науки» / Павел Сергеевич Зиноватный. – М., 2009. – 29 с.

5. Волянюк О. Я. Громадські формування у галузі політики пам'яті сучасної України / Ольга Ярославівна Волянюк // Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації. – 2009. – №3. – С.122 – 126.

6. Опалько Ю.В. Взаємодія громадських організацій з органами державної влади у реалізації державної політики пам'яті / Юрій Володимирович Опалько // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 3. – С. 42–49.

7. Волянюк О. Я. Суспільна пам'ять і політика: Мистецтво можливого / Ольга Ярославівна Волянюк. – К.: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2013. – 172 с.

8. Мусієнко І.В. Політика пам'яті та проблеми європейського сприйняття України / І.В.Мусієнко // Культурні трансформації в синхронії та діахронії: теорія і практика. Тези доповідей міжнародної наукової конференції. – К.: Стародавній Світ, 2012. – С.82–84.

9. Тоффлер Э. Метаморфозы власти / Элвин Тоффлер. – М.: АСТ, 2004. – 669 с.

10. Бойко О.Д. Колективна пам'ять: природа, суть, структура / О.Д.Бойко // Національна та історична пам'ять. – 2012. – Вип. 3. – С. 93–105.

11. Кривошея В. В. Моделі пам'яті і державна політика пам'яті / Володимир Володимирович Кривошея // Національна та історична пам'ять. Збірник наукових праць. Вип.1. – С. 26–37.

12. Грицак Я. Життя, смерть та інші неприємності: статті та есеї / Я. Грицак. – К.: Грані-Т, 2010. – 232 с. – (Серія De profundis).